

Образователна интеграция и/ или интеграция чрез образование в системата на средното образование.

Теодора Димитрова, докторант към катедра Етнология, Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ с тема на докторска дисертация „Межкултурна рефлексия и интеграция, чрез образование/функционален анализ за периода 2005 – 2016г./“

Резюме: В статията се разглеждат проблемите на интеграцията в системата на средното образование на национално равнище на базата на ситуационен анализ. Изведени са актуални проблеми за технологична интеграция на ученици от уязвими етнически общности и групи. Извършен е SWOT на съществуващите директивни и стратегически документи в периода 2005 -2016г.

МОТИВАЦИЯ

България в качеството си на член на Европейския съюз(ЕС) е ратифицирала целеполагащите декларации и конвенции, които се отнасят до защита правата на човека и правата на детето. Предложените след 2012 година / ЗПУО – МОН -2012г./ реформи в българското образование създават условия на равноправност в обществото.

Равният шанс за училищни условия предполага адекватни психолого- педагогически условия за интеграцията на учениците от уязвими етнически общности и групи за и чрез превенция на ранното отпадане от образователната ни система.

Според А. Гърбачева „интеграцията е идеология и основна тенденция за социалното развитие, единство от социални ценности и норми“¹

Това ни поставя пред дилемата, ако интеграционният процес е идеологическа парадигма, как би могла да се реализира, като процес основаващ се на вътрешните ценности на ученика.т.е - разглежданият субект.

¹ Гърбачева, А., Интеграция като идея, политика и тенденция в образованието -ВТУ 2007 с.49

Ако процесът на интеграция представлява „основна тенденция за социално развитие“ то тогава този процес не граничи ли с т.нар. приобщаващо – инклузивно образование.

Според М. Грекова необходимостта от „интеграция на малцинствата/на ромското малцинство” произтича от безусловния за нея факт, че българското общество е дезинтегрирано, доколкото в него съществуват индивиди, които са изолирани заради своята реална или приписвана групова (етническа) идентичност, придобивана от тях с акта на раждане.²

Етнопедагогическото изследване е посветено на процеса на технологична интеграция на учениците в системата на средното образование у нас. В настоящото изследване предпоставям технологичната интеграция, като рефлексивен двустранен процес на педагогическо взаимодействие в полето на интеркултурното образование³.

МЕТОДОЛОГИЯ

Целта на етнопедагогическото изследване е откриването на причините довели до неравният достъп на учениците от уязвимите групи до некачествено образование и създаване на модел, който да спомогне за равен достъп до качествено образование

Една от задачите на етнопедагогическото изследване е извършването на SWOT на европейски и български нормативни и пожелателни документи свързани с процеса на образователна интеграция на учениците в системата на българското образование.

На следващ етап ще се извърши емпиричен анализ на проведено включено наблюдение, по отношение на образователната интеграция на учениците в България. Анализ на проведени

² Грекова, М. Децата от ромски произход в задължителното средно образование: интегрирани и сегрегирани училища.

³ НАРЕДБА № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование <https://ruo-sofia-grad.com/wp-content/uploads/2019/08/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B1%D0%B0-%E2%84%96-13-%D0%BE%D1%82-21.09.2016-%D0%B3-%D0%B7%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B7%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf>

интервюта с представители на образователни институции, административни и неправителствени организации, които имат отношение към образователната интеграция на учениците от етническите малцинства.

Методологията на етнопедагогическото изследване се основава на рефлексивният подход. Използва се ситуационен анализ, при разглеждането на модели и практики образователна интеграция на ученици в България, в периода 2005 – 2016 година;

СИТУАЦИЯ

В българската образователна система Закона за предучилищното и училищно образование⁴ осигурява правото на всяко дете да посещава образователните институции независимо от неговата етническа и религиозна принадлежност. Учителите трябва да имат индивидуален подход към всеки ученик и да са способни да насочват педагогическото взаимодействие между културно различните групи от ученици, чрез межкултурна рефлексия.

С държавният образователен стандарт на МОН по гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование⁵ е необходимо учителят да стимулира процеса на межкултурна рефлексия и етническа чувствителност.

Стандърът има за цел да изгради автономна и активна личност у всяко дете/ ученик която да разбира и отстоява общочовешките ценности, ценностите на демокрацията и човешките права, участва в гражданския, политическия и социалния живот по отговорен за себе си и за обществото начин. Силните страни на държавният образователен стандарт в частта – интеркултурно образование се изразяват в изграждане на национално самочувствие и умение за самоуважение на субекта – ученика към собствената си култура. За тази цел е необходима да се промени учебната програма, защото тя е остаряла с непрестанно навлизането на нови технологии. Министерството на образованието и науката осигурява транспорт на ромските деца до приемните училища извън ромските квартали; осъществяване на допълнителни атрактивни извънурочни и извънучилищни дейности в областта на интеркултурното образование; дейности за привличане на родителите за

⁴Закона за предучилищното и училищно образование
<https://www.navet.government.bg/bg/media/ZAKON-ZA-PREDUCHILISHTNOTO-I-UCHILISHTNOTO-OBRAZOVANIE.pdf>

⁵ Наредба № 13 за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование

съмишленици в процеса на обучение на децата им в моно и бикултурна среда; за допълнителна квалификация на водещите учители в подходящи магистърски програми⁶;

Мога да посоча като добър академичен пример магистърската програма на ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“, която ще стартира през октомври 2022 г. „Гражданско и интеркултурно образование“- платформа на проект Модерн-А (Проект на МОН по ОП "Наука и образование за интелигентен растеж" на ЕС). Магистърската програма се координира от Историческият факултет.

Съществува и национална програма на МОН за образователни медиатори⁷, без да се изисква и съблюдава съответната професионална квалификация и специализация. Това би довело до отсъствие на устойчивост и автосегреиращи проблеми в процеса на механична интеграция.

Обучението в интеркултурна среда изисква и наличието на подготвени учители, които да имат знанието, квалификацията и уменията да въвлечат и ангажират децата от различни етноси равнозначно в образователния процес, без това да се отразява върху усвояването на знания на индивидуално ниво или да затруднява образователния процес като цяло. Качественото образование е важно не само за учителите, но и за родителите. Учителите трябва да усвоят съвременни форми и техните етнопедагогически технологии на образованието, адекватни на социокултурните ситуации, потребности и ценностни ориентации на ученици.

В процеса на обучение се формират интеркултурни компетентности и споделени граждански ценности, запазвайки своята етнокултурна идентичност и получавайки равни възможности за социална реализация. Образователната интеграция изисква защита правата на децата, недопускане на дискриминация и осигуряване на адекватни предпоставки за социализация и личностно развитие. Недопустими са сегрегация и автосегрегация на учениците от етническите малцинства, както и асимилация против тяхната воля и против волята на техните родители. Насърчава и подпомага межкултурния обмен и съхраняването и развитието на различните културни идентичности.

⁶ <https://e.modern-a.bg/>

⁷ Национална програма „Подкрепа на образователните медиатори и социалните работници“
<https://web.mon.bg/bg/101130>

През 2005 г. е създаден Центърът за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ) като самостоятелно звено в рамките на МОН, дейността му е основа на комплекса от стратегически мерки, формиращи политика за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, отразени в Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства и подпомага реализирането на правителствената политика по отношение образователните потребности на децата и учениците от етническите малцинства, имаща за своя рамка Националната програма за развитие на училищното образование и предучилищното възпитание и подготовка 2006-2015 г.⁸.

Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства 2015-2020г.⁹ е насочена към деца, които родители не се самоопределят като българи.

Образователната интеграция от своя страна се стреми да осигури достъпа на тези деца в училище. Самата стратегия има за цел да подобри образованието на тези деца, да спре дискриминацията в училище, да не допусне сегрегация на учениците.

Стратегията за да бъде успешна трябва да изпълнява, няколко направления като:

1. „Осигурява равен достъп до качествено образование за всички деца и ученици;
2. Утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система;
3. Създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и учениците от етническите малцинства;
4. Поощряване на взаимното уважение, разбирателството и сътрудничеството между всички деца и ученици, независимо от етническата им принадлежност.“¹⁰

Основни направления в стратегията са:

1. Пълноценна социализация на деца и ученици от етническите малцинства.

⁸ <https://coiduem.mon.bg/>

⁹ Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 – 2020)

¹⁰ СТРАТЕГИЯ за образователна интеграция на децата от етнически малцинства /СОИДЕМ/ на ДГ”Калинка” гр. Бургас

<file:///C:/Users/User/Downloads/A5Xi47Gq8luNQ4lAtkD7ksZ9v67PvDsIly7PAIHH.pdf>

2. Гарантиране на равен достъп до качествено образование за децата и учениците от етническите малцинства.
3. Утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система.

Силни страни	Слаби страни	Рискове	Заплахи
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Осигуряване на равен достъп до качествено образование за всички деца и ученици; ➤ Утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система; ➤ Създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и учениците от етническите малцинства; ➤ Поощряване на взаимното 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Степени на образование при ромите е много по-ниско в сравнение с всички останали етноси; ➤ Минимален успех се постигна и в областта на десегрегираното на детски градини и училищата, в които преобладават ромски деца и ученици в обособени ромски квартали; ➤ Недостатъчното владееене на Български език 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Недостигна педагогически специалисти, притежаващи компетентности да предават на децата знания и умения за възприемане на етнокултурните различия, преодолявайки негативни стереотипи и културни дистанции; ➤ Изравняване на стартовите позиции на децата от уязвимите малцинствени групи с тези на останалите деца 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Различна степен на социална интеграция на отделните етнически малцинства, което намалява възможността за успешна интеграция; ➤ Нисък стандарт на живот, което води до нередовно посещаване на училище; ➤ Изоляцията на децата от малцинствата в отделни детски градини и училища;

уважение, разбирателството и сътрудничеството между всички деца и ученици независим от етническата им принадлежност;	при постъпване в първи клас;		
--	------------------------------------	--	--

„Основната дейност на ЦОИДУЕМ е: 1. Подобряване достъпа до образование и обучение на деца и ученици от етническите малцинства; 2. Включване на деца и ученици от етническите малцинства в ранните фази на образователния процес; 3. Развитие на системата за извънкласни и извънучилищни дейности; 4. Целева работа с изоставащи и застрашени от отпадане деца от етнически малцинства за предотвратяване отпадането им от училище, подобряване на учебните постижения и улесняване преминаването към по-горен клас и образователна степен; 5. Целева работа за връщане на отпаднали ученици от етнически малцинства в училище.“¹¹

Проектите одобрени в периода 2007г. до 2016г. са насочени към обучението на ромските деца са по посока на овладяване на книжовния български език, знания и умения за училищна работа преди постъпване в първи клас, мотивация на родителите от ромската общност за по-активно участие на децата им в предучилищното обучение и по-успешно покриване изискванията за преминаване в по-горен клас. Освен към учениците проектите са насочени към допълнителна квалификация на учителите, работещи в мултикултурна среда, за овладяване на знания за културата, традициите, празниците и обичаите на различните етнически и религиозни малцинства, както и за формиране на положителни нагласи за възприемане другостта на другия. С изпълнението на проектите се излиза от рамките на вътрешно-училищната квалификация и се разширява обема от знания и умения

¹¹ <https://coiduem.mon.bg/2008/04/28/%d0%b4%d0%be%d0%ba%d0%bb%d0%b0%d0%b4-%d0%b7%d0%b0-%d0%b4%d0%b5%d0%b9%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d1%86%d0%be%d0%b8%d0%b4%d1%83%d0%b5%d0%bc-%d0%b7%d0%b0-2007-%d0%b3/>

чрез обмен на идеи и добър педагогически опит. Тук можем да отбележим два успешно осъществили се проекта на катедра“ Етнология“ под ръководството на проф. д-р В. Тепавичаров и гл.ас.д-р В. Коцева¹².

Авторите В.Тепавичеров, И.Колева, П.Груева, В.Коцева изграждат и прилагат модел на социално – педагогически тренинг за етнопедагогическо взаимодействие с родители върху примера на община Етрополе.

В последствие тези етнопедагогически идеи се развиват от И.Илиев, В.Коцева, П.Груева и Кр. Йорданова, К.Ангелов в полето на етнологията.

ДИСКУСИЯ - ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основния проблем в българското образование е ранното напускане на учениците от образователната система. За да се предотврати този етап трябва училищните институции и родители да работят заедно. Всяка една образователна институция създава своя стратегия по която да работи за оставането на децата в училище. Подхода, чрез които може да се осъществят тези стратегии е комуникацията. Контакт между ръководството на училището, преподавателски колектив от една страна и родители на учениците от друга. За ефективна комуникация трябва да са подготвени разнообразни средства за влияние и действие. В последните години се наблюдава използване на медиатори, които да бъдат посредник между училищната институция и родителите. Училищния посредник трябва да спазва етични кодекс на работещите с деца. Защото всяко дете е индивидуално само по себе си. Една от главните задачи на медиатора е да зачита достойнството на всяко семейство, неговата религия, култура, обичаи, език и убеждения, той трябва да зачита начина на отглеждане на детето. Освен медиатора много важна роля играе и класния ръководител в опита да задържи ученика в клас. Класният ръководител трябва да бъде човека, на които може да сподели своите притеснения не само ученика, но и родителя. При тези

¹² „Етнопедагогически модел за работа с родители“. Конкурсна процедура 33.13-2014 – Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства – МОН, Приоритет 3. Ефективна работа с родителите на децата и учениците от етническите малцинства за превенция на отпадащите ученици и намаляване броя на безпричинните отсъствия.

Договор № БС-33.13-3/2014 към ЦОИДУЕМ при МОН

Учебното помагало Етнопедагогически модел за работа с родители. Учебно помагало за педагогическо взаимодействие с родители в междуетническа среда Наръчник за родители Съст. В.Коцева

взаимоотношения трябва да бъдат изградени на основата на доверие помежду си. Има много добри практики за връзката класен ръководител – ученик. Трябва да има диалог и по този начин ще може училището да привлече повече ученици и да задържи настоящите си. С диалога се показва на родителя, че ще получава адекватна информация за своето дете и по този начин родителя се доверява на училището.

Всяко дете има право да се обучава независимо от пол, религия и етнос. Родителят и другите лица трябва да полагат грижи за детето. Освен училищната институция и родителят трябва да участва в справянето на проблеми. Училищните мерки се изразяват в създаването на училищния правилник, Етичния кодекс и дейност по мотивация и преодоляването на проблемното поведение. Тази мотивация може да се изрази в обсъждане между ученика и класния ръководител с цел изясняване на възникналия проблем и получаване на подкрепа за разрешаването му. Училището може да използва училищен посредник за разрешаването на конфликта също така може да се използва психолог или педагогически съветник. Също така има важна роля и помощта на съучениците като вариант да мотивират учениците с проблемно поведение. С проблемните ученици трябва да се работи постепенно да се провежда комуникация с тях, за да не се достига до малтретиране и психически тормоз над останалите ученици/ деца. Основните причини за преждевременното напускане на учениците от образователната система се класифицира в няколко категории. Една от основните причини е икономическата, поради финансовите затруднения в семейната среда и децата са принудени да помагат на своето семейство като работят, което води до прекъсване на присъствието в училище. Освен това много от семействата са принудени да напуснат страната, с което принуждават свой те деца да прекъснат образованието си. Социалните причини се свързват с родителската незаинтересованост, напрежение и кризи в семейството, ниско образование на родителите, непълни семейства. Съществено влияние, свързано с преждеременно напускане на училище, биха могли да имат и рисковите неформални групи или приятелската среда на децата и младежите. Етнокултурното многообразие се изразява в специфичните етнически, религиозни и езикови измерения. Етнокултурните причини са рискови и трябва да бъдат идентифицирани, анализирани да се вземат мерки за тяхното неутрализиране. В училище липсва чувствителност към етнокултурните характеристики на децата, което повишава риска за преждеременно напускане на училище. Резултатите от множество проучвания и анализи показват, че

равнището на записване във всички степени на образование при ромите е много по-ниско в сравнение с всички останали малцинствени групи. Специално внимание трябва да бъде отделено на децата от закритите училища при преместването им, на децата, които не владеят или владеят слабо български език. Друга основна причина е здравния статус. Рисковете се свързват с неприлагането в системата на предучилищното образование на подходящи от етнопедагогическо и етнопсихологическо гледище програмни системи по интеркултурно образование, както и остъствието на модели на образователна политика в училищата съобразени с държавният образователен стандарт по интеркултурно образование.

ЛИТЕРАТУРА:

Грекова, М. 2010. Децата от ромски произход в задължителното средно образование: интегрирани и сегрегирани училища. – В: Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски”, Философски факултет. Книга Социология: IT. 102.I. София: УИ „Св. Климент Охридски”, с. 175-186. [Grekova, M. 2010. Detsata ot romski proizvod v zadalzhitelното sredno obrazovanie: integrirani i segregirani uchilishta. – V: Godishnik na Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski”, Filosofski fakultet. Kniga Sotsiologiya: IT. 102.I. Sofiya: UI „Sv. Kliment Ohridski”, s. 175-186.]

Гърбачева, А., 2007 Интеграция като идея, политика и тенденция в образованието -ВТУ 2007 [Garbacheva, A., Integratsiya kato ideya, politika i tendentsiya v obrazovaniето -VTU 2007]

Колева, И.,2012.Етнопсихологически модели на образователното взаимодействие., РААБЕ. [Koleva, I.,2012.Etnopsihologicheski modeli na obrazovatelното vzaimodeystvie., RAABE.]

Колева, И., Анализ на образователни политики в междуетническа среда/<https://diuu.bg/emag/13139/10/> [Koleva, I., Analiz na obrazovatelni politiki v mezhduetnicheska sreda/ <https://diuu.bg/emag/13139/10/>]

Закон за предучилищното и училищното образование в сила от 1.08.2016г. [Zakon za preduchilishtното i uchilishtното obrazovanie v sila ot 1.08.2016g.]

НАРЕДБА № 13 от 21.09.2016 г. за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование/ [NAREDBA № 13 от 21.09.2016 г. za grazhdanskoto, zdravnoto, ekologichnoto i interkulturnoto obrazovanie/]<https://ruo-sofia-grad.com/wp-content/uploads/2019/08/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B1%D0%B0-%E2%84%96-13-%D0%BE%D1%82-21.09.2016-%D0%B3.-%D0%B7%D0%B0-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B7%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf>

Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 – 2020)/ <https://web.mon.bg/bg/100685> [Strategiya za obrazovatelna integratsiya na detsa i uchenitsi ot etnicheskite maltsinstva (2015 – 2020)/ <https://web.mon.bg/bg/100685>]

Тепавичаров В. и други., 2014., Етнопедагогически модел за работа с родители. Учебно помагало за педагогическо взаимодействие с родители в междуетническа среда, съст.В.Коцева /<https://coiduem.bg/> [Тепавичаров В. и други., 2014., Etnopedagogicheski model za rabota s roditeli. Uchebno pomagalo za pedagogicheskoto vzaimodeystvie s roditeli v mezhdуетническа среда, sast.V.Kotseva /<https://coiduem.bg/>]